

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 330.322.014

Гришук Надія Вікторівна

кандидат економічних наук

Вінницький національний аграрний університет

Гришук Надежда Викторовна

кандидат экономических наук

Винницкий национальный аграрный университет

Hryshchuk Nadiia

Candidate in Economic

National Agrarian University of Vinnytsia

**ТРЕНДОВІ ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСУВАННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА СУЧАСНИХ
ЕКОНОМІЧНИХ УМОВ
ТРЕНДОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ ФИНИНСИРОВАНИЯ
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В СОВРЕМЕННЫХ
УСЛОВИЯХ
TREND INSTRUMENTS OF AGRICULTURAL ENTERPRISE
FINANCING UNDER MODERN ECONOMIC CONDITIONS**

Анотація. У статті розглянуто погляди науковців щодо проблем фінансового забезпечення аграрного сектору економіки, їх суттєвий внесок у створення й розвиток теорії і практики фінансового забезпечення підприємств малого та середнього агробізнесу. Зазначено, що фінансове забезпечення є одним із найважливіших чинників, який впливає на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств.

Охарактеризовано кредитні інструменти фінансового забезпечення розвитку підприємств аграрного бізнесу в сучасному економічному

середовищі. Виокремлено аграрні розписки як напрямок фінансування малих та середніх аграрних підприємств. Обґрунтовано важливість аграрних розписок як одного із найдинамічніших способів залучення фінансових ресурсів та розвитку малого та середнього аграрного бізнесу України.

Виділені інші перспективні інструменти фінансово-кредитного забезпечення, що дозволяють підприємствам малого бізнесу в аграрній сфері ефективно функціонувати, сприяти підвищенню показників ефективності виробництва аграрної продукції.

Визначено, що застосування дієвих кредитних інструментів забезпечує інноваційний розвиток сільськогосподарських підприємств. Для формування ефективної політики фінансування сільськогосподарських підприємств необхідні заходи, спрямовані на підвищення прозорості аграрного бізнесу; розвиток інфраструктури підтримки та освітня робота в середовищі малих підприємств; нетрадиційних, але ефективних методів кредитування товаровиробників сільськогосподарської продукції.

Запропоновано в сучасних умовах впроваджувати в аграрний сектор України нові, ефективні фінансово-кредитні інструменти, які в довгостроковому періоді забезпечать інноваційний розвиток національної системи кредитного забезпечення розвитку з урахуванням досвіду країн з розвинутою конкурентоспроможною економікою.

Ключові слова: *фінансове забезпечення, інвестування, кредитування, аграрна розписка, вексель, лізинг, фінансові інструменти, сільське господарство.*

Анотація. *В статье рассмотрены взгляды ученых на проблемы финансового обеспечения аграрного сектора экономики, их существенный вклад в создание и развитие теории и практики финансового обеспечения предприятий малого и среднего агробизнеса. Отмечено, что финансовое*

обеспечение является одним из важнейших факторов, влияющих на эффективность деятельности сельскохозяйственных предприятий.

Охарактеризованы кредитные инструменты финансового обеспечения развития предприятий аграрного бизнеса в современной экономической среде. Выделены аграрные расписки как направление финансирования малых и средних аграрных предприятий.

Обоснована важность аграрных расписок как одного из наиболее динамичных способов привлечения финансовых ресурсов и развития малого и среднего аграрного бизнеса Украины.

Выделены другие перспективные инструменты финансово-кредитного обеспечения, позволяющие предприятиям малого бизнеса в аграрной сфере эффективно функционировать, способствовать повышению показателей эффективности производства аграрной продукции.

Определено, что применение действенных кредитных инструментов обеспечивает инновационное развитие сельскохозяйственных предприятий.

Для формирования эффективной политики финансирования сельскохозяйственных предприятий необходимые меры, направленные на повышение прозрачности аграрного бизнеса; развитие инфраструктуры поддержки и образовательная работа в среде малых предприятий; нетрадиционных, но эффективных способов кредитования товаропроизводителей сельскохозяйственной продукции.

Предложено в современных условиях внедрять в аграрный сектор Украины новые, эффективные финансово-кредитные инструменты, которые в долгосрочном периоде обеспечат инновационное развитие национальной системы кредитного обеспечения с учетом опыта стран с развитой конкурентоспособной экономикой.

Ключевые слова: *финансовое обеспечение, инвестирование,*

кредитование, аграрная расписка, вексель, лизинг, финансовые инструменты, сельское хозяйство.

Summary. *The article considers the views of scientists on the problems of financial security of the agricultural sector of the economy, their significant contribution to the creation and development of theory and practice of financial security of small and medium-sized agribusiness. It is noted that financial security is one of the most important factors influencing the efficiency of agricultural enterprises.*

The credit instruments of financial support of development of the enterprises of agrarian business in the modern economic environment are characterized.

Agrarian receipts are singled out as a direction of financing small and medium agrarian enterprises. The importance of agrarian receipts as one of the most dynamic ways to attract financial resources and development of small and medium agrarian business of Ukraine is substantiated.

Other promising instruments of financial and credit support have been identified, which allow small businesses in the agricultural sector to function effectively, to improve the efficiency of agricultural production.

It is determined that the use of effective credit instruments provides innovative development of agricultural enterprises. In order to form an effective policy of financing agricultural enterprises, measures aimed at increasing the transparency of agribusiness are needed; development of support infrastructure and educational work among small businesses; unconventional but effective methods of lending to agricultural producers.

It is proposed to introduce new, effective financial and credit instruments in the agricultural sector of Ukraine in modern conditions, which in the long run will ensure the innovative development of the national credit system, taking into account the experience of countries with developed competitive economies.

Key words: *financial security, investment, lending, agricultural receipt, promissory note, leasing, financial instruments, agriculture.*

Постановка проблеми. Сьогодні аграрний бізнес займає одне з перших місць щодо забезпечення стійкого функціонування переробних галузей держави, є джерелом сировинної бази і партнером в інтеграційних та ринкових процесах, а також важливим стратегічним та економічним базисом для вирішення продовольчої безпеки й розвитку регіонального сільськогосподарського виробництва. Ринкові трансформаційні зрушення, що відбуваються в секторі екозасначеному номіки України вимагають спрямування значних акредитних ресурсів. У сучасних умовах господарювання кредитне забезпечення є не досить сприятливим, суттєво обмежені можливості для залучення фінансових ресурсів, особливо довгострокових. Виходячи із зазначеного, одним із основних меседжів державної політики є створення сприятливого клімату для представників малого та середнього бізнесу, впровадженням нових кредитних інструментів, які вподальшій господарській діяльності ліквідують проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Значну увагу проблемам фінансового забезпечення аграрного сектору економіки й інноваційного його розвитку приділяють відомі вчені-дослідники: О. Гудзь [2], Н. Давиденко [3], М. Малік [4], Г. Калетнік [8], Л. Вдовенко [9], В. Савчук [11] та інші українські науковці. Результати їх досліджень оприлюднені в наукових роботах економічного спрямування, однак, економічні поступи країни й аграрного сектору спонукають до подальших досліджень досить важливої проблеми, пов'язаної з успішним веденням аграрного бізнесу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті

є пошук шляхів усунення проблем фінансового забезпечення, пошуку трендових кредитних інструментів, які в подальшому забезпечать їх інноваційний розвиток.

Виклад основного матеріалу. Трансформаційні зрушення, що відбуваються в галузі аграрного виробництва тотожні в часі з економічною кризою України. Представникам малого та середнього аграрного бізнесу доводиться господарювати у жорстких умовах ринкових відносин, втрачаючи канали збуту своєї продукції.

Фінансове забезпечення підприємств залежить від ефективного фінансування, що здійснюється з урахуванням певної специфіки їх функціонування: сезонності виробництва; наявності значного часового лагу між періодами здійснення витрат та отримання підсумкових результатів; тривалого періоду відтворення основних засобів; залежності результатів діяльності підприємств, відповідно, джерел фінансування від впливу природно-кліматичних умов. Тому розв'язання проблем аграрної галузі, поліпшення фінансового забезпечення можливо завдяки пошуку нових кредитних інструментів.

На сьогодні трендовими інструментами, що забезпечують інноваційний розвиток сільськогосподарських підприємств з 2014 року, є фінансування аграрного сектору через аграрні розписки. Представники бізнесу в Україні, долаючи нові виклики економічної кризи, з кожним роком втрачають все більше можливостей для сталого та послідовного розвитку. У зв'язку з цим на ринках України залишається місце лише для бізнес-гігантів, а малий і середній бізнес стає збитковим або відходить у тінь. Як наслідок, погіршується бізнес клімат та інвестиційна привабливість України для іноземних компаній (табл. 1).

**Показники діяльності підприємств за типізованим поділом в Україні
за 2019-2020 рр.**

Показники	роки					
	2019	2020	2019	2020	2019	2020
	Великі підприємства		Середні підприємства		Малі підприємства	
Кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання, осіб	5392	252903	80450	267163	32869	139215
Кількість найманих працівників у суб'єктів господарювання, осіб	5392	7217	80383	73342	30428	31440
Обсяг реалізованої продукції, (товарів, послуг)	16731625,0	17945653,3	62494969,5	65416751,1	27462312,7	30166181,8

Джерело: адаптовано автором на основі [5]

Ні для кого не є секретом, що рекордний успіх представників аграрного бізнесу України у галузі виробництва та її експортування. Незважаючи на це, більшість аграріїв кожного року потребують залучення матеріальних ресурсів, що дає їм змогу бути на плаву і конкурувати на ринку країни. Враховуючи складну економічну ситуацію яка склалася для аграріїв, залучення коштів у аграрний бізнес стало питанням життя і смерті для малих і середніх аграрних підприємств.

Традиційним виходом з такої ситуації завжди було кредитування, що давало змогу на деякий час забезпечити подальший розвиток господарської діяльності підприємства, але жорсткі умови й недовіра банківських установ, продукує нові можливості для представників верств бізнесу.

У зв'язку з цим, Верховною радою України було знайдено альтернативу, яка знайшла своє відображення у Законі України «Про аграрні розписки» ,що набув чинності 19.03.2013 року та надав змогу

аграрним виробникам України залучати кошти для забезпечення своєї діяльності під заставу майбутнього врожаю. Відповідно Стаття 1 Закону зазначає, що аграрна розписка - це товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції (товарна аграрна розписка) або сплатити грошові кошти (фінансова аграрна розписка) на визначених у ньому умовах. Простіше кажучи, аграрна розписка – це зобов'язання сільгоспвиробника поставити продукцію або сплатити кошти в обмін на певні матеріальні ресурси.

Предметом зобов'язання товарної аграрної розписки є безумовна поставка с.г. продукції згідно вказаних в розписці кількості та якості, чи згідно формули перерахунку на випадок поставки продукції іншої якості.

Предметом зобов'язання фінансової аграрної розписки є виплата грошових коштів згідно формули розрахунку суми, прив'язаної до конкретного виду та кількості с.г. продукції.

Почнемо з того, що аграрна розписка «прив'язана» до земельної ділянки. По-перше, це значить, що врожай за аграрною розпискою є предметом застави з чітко визначеної ділянки (врожай ідентифікується за кадастровим номером). По-друге, зміна користувача або власника земельної ділянки не впливає на майнові права кредитора щодо майбутнього врожаю - предмета застави.

Аграрні розписки можуть видаватися особами, які мають право власності на земельну ділянку сільськогосподарського призначення або право користування такою земельною ділянкою на законних підставах для здійснення виробництва сільськогосподарської продукції.

Мінімальний розмір земельної ділянки погоджується сторонами аграрної розписки.

Кредитором за аграрною розпискою може бути:

- Постачальник с/г техніки;

- Постачальник ПММ;
- Постачальник насіннєвого матеріалу або засобів захисту рослин;
- Виконавець робіт, послуг;
- Банк, фінансова установа;
- Зернотрейдер;
- Інші учасники ринку.

Предметом застави за аграрною розпискою є майбутня сільськогосподарська продукція.

Строк дії аграрної розписки визначається за домовленістю сторін в залежності від циклу виробництва сільськогосподарської продукції – предмету аграрної розписки. Обсяг мінімальної контрактної партії за аграрною розпискою визначається за домовленістю сторін.

Ще однією перевагою є швидкість оформлення аграрної розписки. Аграрії, які вже скористалися аграрними розписками зазначають, що для укладення такої угоди для більшості кредиторів достатньо перевірки документів та виїзду в поле. На відміну від цього, для заключення договору кредитування в банках потрібно буде зачекати до одного місяця, при цьому гарантій укладення такого договору вам ніхто не надасть.

Цікавою особливістю виконання зобов'язань за аграрною розпискою є можливість кредитора здійснювати моніторинг діяльності боржника щодо предмета застави. Тобто, за весь час дії аграрної розписки кредитор має право перевіряти весь процес вирощування майбутнього врожаю, при цьому, у випадку, порушення технології виробництва продукції, кредитор може зафіксувати таке порушення шляхом складання акту та вимагати від боржника усунути такі порушення. У разі бездіяльності боржника щодо усунення порушень, Закон передбачає можливість кредитора доростити врожай.

Законом також передбачено можливість страхування предмету застави. Застрахувати майбутній врожай має право, як одна з сторін, так і

обидві сторони спільно, домовившись про розмір витрат на страхування кожного з них.

Крім цього, у разі невиконання зобов'язання боржником за аграрною розпискою, кредитор має право звернутися до нотаріуса за здійсненням виконавчого напису, за яким державний виконавець протягом семи днів може здійснити передачу кредитору предмету застави. Задоволення вимог кредитора за рахунок заставленого майбутнього врожаю може здійснюватись за вибором кредитора у будь-який не заборонений законом спосіб: передача права власності кредитору на предмет застави в рахунок погашення зобов'язання за товарною аграрною розпискою; можливість доростити врожай кредитором; самостійно зібрати врожай; продати за договором купівлі-продажу зібраний врожай іншим особам з отриманням у рахунок виконання зобов'язання боржника за аграрною розпискою плати за таким договором. При цьому кошти, які були витрачені кредитором на дорощення або збір врожаю, в обов'язковому порядку повинні бути відшкодовані боржником.

Для введення в обіг аграрної розписки слід її нотаріально засвідчити, а нотаріус, у свою чергу, має внести інформацію щодо зобов'язання до Державного реєстру обтяжень рухомого майна та у новоствореному Реєстрі аграрних розписок. Аграрна розписка вважається виданою з моменту її реєстрації у Реєстрі аграрних розписок. Наразі до Реєстру аграрних розписок підключено 26 нотаріусів з чотирьох областей України. Але враховуючи зростаючу динаміку використання аграрних розписок та дешеву вартість підключення до реєстру, збільшення кількості нотаріусів з доступом до такого реєстру слід чекати найближчим часом.

Аграрні розписки складаються лише у двох примірниках, один з яких зберігається у нотаріуса, що здійснює її посвідчення та реєстрацію, а другий примірник передається кредитору за аграрною розпискою.

За бажанням боржника за аграрною розпискою йому може бути

надана засвідчена копія виданої ним аграрної розписки.

Кредитор за аграрною розпискою зобов'язаний протягом трьох робочих днів з дня її виконання зробити на ній напис «Виконано», скріпити його підписом та печаткою і повернути таку аграрну розписку боржнику.

Виконана аграрна розписка передається особисто кредитором боржнику, або направляється на адресу боржника цінним листом.

Таблиця 2

Переваги та нові можливості для учасників обігу аграрних розписок

Постачальники ресурсів	Покупці с.г. продукції	Банківські установи
Гарантія оплати за поставлені ресурси	Ефективний інструмент закупки майбутньої сільськогосподарської продукції	Більш надійний механізм застави майбутньої сільськогосподарської продукції

Джерело: адаптовано автором на основі власних досліджень

Ведення малого та середнього бізнесу в сучасних ринкових умовах в Україні пов'язане з багатьма ризиками, труднощами, негативними факторами та чинниками, що згруповані й підлягають деталізації.

Перша група проблем. Проблеми, що пов'язані із значними фінансовими та матеріальними витратами суб'єктів господарювання малого та середнього бізнесу на етапі започаткування господарської діяльності, зокрема:

- висока вартість оренди комерційної нерухомості;
- висока вартість купівлі-продажу комерційної нерухомості;
- завищені тарифи на комунальні послуги;
- потреба в закупівлі сучасного обладнання, устаткування, інструментів, техніки, технологій тощо.

Друга група проблем, з якими стикається малий та середній бізнес, це пошук та залучення кредитних коштів. Вагомою перешкодою для вітчизняного бізнесу є висока вартість кредитів. Кредитні ставки

комерційних банків для бізнесу становлять 21–27 %, тому дозволити кредити собі можуть тільки високорентабельні підприємства. Перешкоджають отриманню позик малому і середньому бізнесу такі проблеми [1]:

- складна процедура отримання кредитних коштів;
- значні витрати часу на розгляд та оформлення кредиту за невеликих термінів кредитування, невисока рентабельність діяльності малих та середніх підприємств, що непокриває банківської ставки по кредиту;
- брак або відсутність у позичальника застави, яку банки та кредитні установи розглядають як вид забезпечення. Значною перешкодою є проблеми із реалізацією застави боржників, яку банки та кредитні установи можуть реалізовувати довго та за зниженими ринковими цінами;
- ризики, пов'язані з невчасним поверненням кредиту і сплати відсотків за ним;
- ризики банкрутства малих та середніх підприємств через фінансову неспроможність.

Третя група проблем. Це проблеми, пов'язані із своєчасною реалізацією товарів, успішним наданням послуг та ефективним виконанням робіт. До цієї групи негативних факторів та чинників слід віднести низьку купівельну спроможність населення, що призводить до зниження обсягу продажу товарів, надання послуг та виконання робіт, коливання курсу валют, зміни у вподобаннях та смаках споживачів, висока конкуренція на ринку, демпінг цін тощо. Споживачі орієнтуються на економію свого бюджету, тобто більшою мірою шукають товар та послуги за зниженими цінами, акційні пропозиції, товари з довшим терміном використання. Такі маркетингові заходи для малого та середнього бізнесу інколи важко здійснити. На ринку залишаються великі "травці", зменшується кількість малих та середніх суб'єктів господарювання на

ринку, що банкрутують або виходять з ринку.

Четверта група проблем. Проблеми, що пов'язанні з форс-мажорними обставинами. останні згідно з чинним законодавством України поділяють на три групи [1]:

- природні явища: це погодні умови та стихійні лиха: ураган, буря, повінь, снігопади та нагромадження снігу, ожеледь, землетрус, пожежа тощо;
- обставини соціального характеру: страйки, масові заворушення, бойові дії та терористичні акти, оголошена та неоголошена війна (анексія Криму та бойові дії в Донецькій та Луганській областях), протиправні дії третіх осіб, рейдерство);
- дії влади: введення надзвичайного стану чи надзвичайної ситуації, проведення військової мобілізації, введення карантину (оголошення карантину в березні 2020 року з метою запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)).

Для України надвижливою є проблема кредитування малих та середніх аграрних підприємств, які сьогодні переважають у країні та мають найбільші ризики здійснення своєї діяльності насамперед через вплив клімату на майбутні прибутки. Банком, який спеціалізується на фінансуванні малих і середніх агровиробників із площею земель від 100 га є Агропросперіс Банк. Інвестор банку NCH Capital (США) побудував в Україні успішний агробізнес, представлений під брендом Агропросперіс, який обробляє понад 300 тис. га земель і експортує більше 3 млн тонн зерна щорічно. Маючи доступ до успішного досвіду та унікальних ІТ-інструментів інвестора, Агропросперіс Банк повністю розуміє агробізнес і пропонує своїм клієнтам:

- фінансування під аграрні розписки;
- відсутність витрат на оцінку і страхування застави;
- спрощену процедуру оцінювання, розумні вимоги до документів

та застави;

- швидке прийняття рішення та перерахування коштів;
- гнучкий графік погашення відповідно до сезону та кон'юнктури ринку;
- консультації щодо агротехнології, виробництва і комерційних питань та додаткові можливості зростання завдяки співпраці з Агропросперіс;
- відповідальне кредитування, яке гарантує оптимальне боргове навантаження на позичальника [7].

Агропросперіс Банк серед перших банків України, який отримав підтримку від міжнародних експертів та долучився до проекту «Аграрні розписки в Україні», що реалізується в Україні Міжнародною Фінансовою Корпорацією (IFC, група Світового Банку) з 2015 року.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, загалом у країні станом на 31 травня 2021 року видано 7100 аграрних розписок на загальну суму понад 41,8 млрд грн. Серед регіонів-лідерів, які активно залучають кредити під заставу аграрних розписок – Київська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська та Вінницька області. Досвід останніх двох років демонструє що 60-70% аграріїв повторно використовують цей фінансовий інструмент.

Для аграрних виробників використання аграрних розписок дає змогу продавати свою продукцію під заставу майбутнього врожаю, зменшуючи залежність від субсидованих кредитів та покращуючи процес коротко- та середньострокового планування їхньої господарської діяльності. Важливою перевагою механізму аграрних розписок є те, що він дає змогу агровиробникам залучати кредити з приватного сектору, не залучаючи державні кошти, що, як наслідок, позитивно впливає на розвиток аграрного виробництва [8, с. 623].

При недостатній врожайності (у разі форс-мажору або через погодні

умови) банк має змогу переоформити обов'язки фермера на наступний маркетинговий рік, лонгувати кредит та змінити строк аграрної розписки. Також банк, за клопотанням агровиробника, змінює фінансову аграрну розписку на заставу зерна на складі під складські розписки та чекає із клієнтом реалізації за умови формування кон'юнктури ринку, що дозволяє отримати додатковий дохід при реалізації зернових в періоди пізніше, ніж період збору [9, с. 76].

Агропросперіс Банк серед банків, які кредитують під аграрні розписки в Україні, й з 2016 року надав фермерам понад 1 млрд грн фінансування під аграрні розписки [7].

Оформлення аграрної розписки на сільськогосподарську продукцію зменшують ризик несплати за поставлені в борг товари. Введення такого інструменту суттєво збільшує обсяги інвестицій в аграрний сектор України, особливо для середнього та малого бізнесу. Аграрні розписки зарекомендували себе як зручний та простий механізм фінансування, вони передбачають низку переваг – зобов'язання прив'язується до конкретної земельної ділянки і відображається у публічному відкритому реєстрі аграрних розписок, законодавчо зафіксовані права щодо моніторингу вирощування врожаю та відсторонення заставодавця від процесу у випадку порушення технології. Навіть передача ділянки в оренду іншій особі не порушує права кредитора на врожай, який вирощується на ній. Передбачена також прискорена процедура виконавчого провадження у випадку порушення зобов'язань за аграрною розпискою.

За перші дев'ять місяців 2021 року українським сільгоспвиробникам видано 1212 аграрних розписок на загальну суму 7,8 млрд гривень.

У порівнянні з 2020 роком кількість кредиторів, що надавали фінансування за аграрними розписками, зросла більш ніж удвічі - із 62 до понад 130.

Важливо збагнути на таку деталь, якщо раніше за розписками кредитували переважно великі компанії, то зараз у сегмент заходять невеликі регіональні підприємства, локальні банки, кредитні спілки. Лідерами ринку залишаються постачальники матеріально-технічних ресурсів, дистриб'ютори та банки.

Загалом від 2015 року (коли аграрні розписки було започатковано) видано 2063 аграрні розписки на загальну суму 14,2 млрд гривень, а всього інструментом скористалися 995 сільгоспвиробників, 90% з яких - невеликі за розміром.

Зрозумілим є трактування, що стосується представників аграного бізнесу, без наявного ресурсу «на вчора» аграріям годі й сподіватися на добрий урожай «завтра». Відтак на часі трендові, менш ризиковані, банківські фінансово-кредитні інструменти. Зокрема, вексельне фінансування. Варто збагнути на факт, якщо нині на ринку середня річна ставка кредиту (в гривні) становить 22–23%, то використання векселя строком на 1 рік – 4-5%. Економія досягається шляхом зниження ризиків, які поділяють у процесі спільної роботи і виробники, і банк, і дистрибутор.

Банк авалює товарні векселі (видані в рахунок товару, який був поставлений покупцю). Плата за аваль істотно нижча, ніж за кредит (у 4 рази й більше). За аваль товарного векселя банк щомісячно стягує комісію, яка виражена у відсотках річних і нараховується на суму виданих векселів, які авальовані банком. Розмір комісії залежить від виду забезпечення, яке надає агровиробник банку для забезпечення авалю: рухоме майно (техніка, обладнання) та/або нерухомість. Також банк може брати в заставу кошти на рахунках покупця (за умови, якщо той є клієнтом банку, що погодився надати аваль).

Векселі мають особливу юридичну природу й особливий бухгалтерський і податковий облік, при цьому продавець постачає покупцеві товар на умовах відстрочки платежу, взамін отримує

авальований банком вексель, який гарантує, що гроші за товар будуть сплачені (покупцем або банком). Переваги для продавця в тому, що він продає товар і за нього гарантовано заплатить покупець або банк. Зиск для покупця в тому, що він отримує товар з відстрочкою платежу, під невеликий відсоток. Переваги для банку в тому, що він заробляє на відсотках, які є відносно низькими.

Одним з найбільш поширених строкових інструментів є форвардний контракт. Це угода, за якою одна із сторін повинна у встановлений майбутній день відвантажити, а інша оплатити, визначену кількість товару або фінансового активу за раніше обумовленою ціною. Від угоди з негайною поставкою і оплатою форвард відрізняється відстрочкою дати виконання.

За термінологією фінансових ринків основною ознакою форвардного контракту є те, що між датою укладення угоди і датою розрахунків (або відвантаження активів) проходить деякий час, наприклад 3 місяці або 1 рік.

У випадку з простим форвардом з повним відвантаженням (full delivery currency forward) сьогодні укладається угода за фіксованим форвардним курсом, але розрахунки з контрагентом проводяться через 3 місяці.

Не завжди форвардні контракти укладаються з метою придбання чи продажу базового активу. Послідовне укладання форвардних контрактів спочатку з одним контрагентом в якості покупця, а потім з іншим контрагентом в якості продавця (або навпаки) є досить поширеною операцією. Умови контракту при цьому, за виключенням ціни, лишаються однаковими.

Метою таких операцій є отримання прибутку на різниці цін. Форвардні контракти при цьому, абстрагуються від предмету угоди і стають самостійним фінансовим інструментом. Тому і виникли висловлювання «придбати форвардний контракт» і «продати форвардний

контракт». В якості ціни форварду приймається ціна базового активу, за якою він повинен бути відвантажений і проплачений в майбутньому.

Сільськогосподарське підприємство за такої форми кредитних відносин має можливість придбати форвард-контракт і, таким чином, одержати гарантію на отримання в майбутньому кредитних ресурсів за обумовленою сумою і відсотковою ставкою, а це забезпечить позичальнику виконання певних виробничих операцій у передбачені технологічні терміни. Водночас форвардне кредитування дає можливість кредитору отримати фінансові ресурси за кредитами, які надаються зі значним відтермінуванням, чітко планувати кредитний портфель і визначати кредитну політику, а також обертати отриману вартість форварду з метою нагромадження резервного фонду тощо.

Фінансові можливості кредитних установ ще недостатні для надання довгострокових кредитів на закупівлю машин, устаткування та оновлення зношених основних фондів у сільському господарстві. Крім того, для їх одержання необхідна застава, якої більшість товаровиробників не можуть запропонувати. Адже зношені основні фонди не можуть виступати заставою. Це спонукає до пошуку і впровадження нетрадиційних форм і методів оновлення і поповнення техніки у господарствах.

Форвардний контракт укладається із зобов'язанням покупця придбати у виробника визначену кількість продукції у визначений період за визначеною (у контракті) ціною.

Таким чином виробник гарантує собі те, що товар буде продано та кошти надійдуть на його рахунки. Це дає можливість планувати фінансову діяльність компанії.

Ще у 2017 році провідними компаніями, які купують зернові на основі форварду – ПАТ «Аграрний фонд» та ДПЗКУ було профінансовано аграріїв в сумі на понад 2 млрд грн. [5]. Успіх форварду сьогодні можна пояснити рядом вагомих для виробників аграрної

продукції причин. Форвардний контракт дає можливість планувати, тому що він передбачає поставку в певний проміжок часу за ціною, не нижчою від ринкової. Форварди страхують виробників, дають їм впевненість і дозволяють мати горизонт планування. Форвард може бути як із прив'язкою до курсу долара, так і без неї. Вони відрізняються, передусім, відсотковою ставкою.

Однією з реальних трендових форм кредитування і водночас привабливою для представників малого та середнього бізнесу є лізинг. Лізинг розглядають як передачу майна у тимчасове користування на умовах повернення, терміновості, платності і вважають кредитом в основний капітал. Кредитування у формі машин і устаткування на відміну від грошового кредиту зменшує ризик неповернення коштів, оскільки за лізингодавцем зберігається право власності на передане майно.

Лізинг є прогресивним методом матеріально-технічного забезпечення виробництва в сільському господарстві. Він відкриває користувачу таких послуг широкий доступ до використання техніки і технологій оновлення основних виробничих фондів. Основною метою поставки сільськогосподарської техніки на умовах фінансового лізингу є підвищення рівня технічної оснащеності сільського господарства, модернізація техніки, зростання продуктивності праці.

За допомогою лізингу орендар одночасно вирішує питання придбання, а також фінансування обладнання. У лізингових операціях виникають специфічні розрахункові і кредитні відносини, оскільки він передбачає відносини купівлі-продажу та оренди. В основі їх лежить кредитна операція, яка надає орендарю фінансову послугу. Лізингодавець при цьому купує майно у повну власність за повну вартість, лише не для себе, а для користувача, який одержує і використовує це майно без повної оплати, виплачуючи періодично за це відповідні внески.

Зазначимо, що відмінність лізингу від банківського кредиту полягає у тому, що для клієнта основна перевага лізингової схеми перед кредитною є економія часу і затрачених сил на виконання дій, пов'язаних з обслуговуванням і утриманням власного майна, обслуговуванням банківського кредиту і страхівки, що на сьогодні на часі.

Лізингова компанія бере всі згадані обов'язки на себе. Початковий внесок у неї набагато менший, ніж у банків, або взагалі відсутній. Після закінчення договору лізингу обладнання можна викупити, повернути лізингодавцю або обміняти на нове. Лізингова компанія пропонує розстрочку оплати страхової премії, більш низькі тарифи, можливість індивідуального вибору умов страхування, а також повністю бере на себе супроводження страхових випадків і ризику, що з ними пов'язані.

Запровадження лізингу і створення лізингових компаній в нашій державі спонукало те, що рівень технічної оснащеності виробників сільськогосподарської продукції впав до критичної межі, темпи зношення сільськогосподарської техніки значно вищі темпів її оновлення, а це, зрозуміло, призвело до зниження продуктивності праці й зменшення виробництва сільськогосподарської продукції.

Проте лізинг на даному етапі є недостатньо розвинутий в нашій країні. Причин тут декілька, однак основна – недосконалість законодавства України.

Для українського аграрного бізнесу лізинг стає дорожчим за рахунок неможливості повернення ПДВ. Під час ввозу предметів лізингу на територію України необхідно оплачувати ПДВ у повному обсязі. Відсутність вторинного ринку обладнання робить лізинг менш вигідним для лізингодавця.

Виникне потреба ширше запроваджувати лізинг у сільському господарстві як один із нетрадиційних, але ефективних методів кредитування товаровиробників сільськогосподарської продукції з метою

їх технічного забезпечення й розбудови ринкової інфраструктури техніки для АПК. Активне застосування лізингу сприятиме структурній перебудові аграрного сектора економіки, відновленню основних фондів, індустріалізації виробництва, розвитку малого і середнього бізнесу, а також зростанню обсягу продукції виробників сільськогосподарської техніки, закладанню основ державної політики щодо підтримки вітчизняних товаровиробників.

Така форма поширена для оновлення сільськогосподарськими підприємствами машинно-тракторних парків і придбання дорогого обладнання, наприклад для тваринницьких ферм.

Варто константувати, що останнім часом частка лізингового фінансування агросектора зростає при купівлі сільгосптехніки. Є оцінки учасників ринку, що у 2017 році з 45 000 одиниць агротехніки, куплених сільгосппідприємствами, близько 1000 були придбані саме за лізинговою схемою. Тобто на лізинг припало в середньому 2% сільгосптехніки. А в сегменті тракторів та комбайнів частка техніки, придбаної у лізинг, сягнула 5–6%. В 2020р. право на надання послуг фінансового лізингу на підставі ліцензії, виданої Нацкомфінпослуг, мали 106 лізингодавців та 335 фінансових компаній. Загальний лізинговий портфель сільгосптехніки за перше півріччя 2020 року сягнув майже 6 млрд гривень.

Також сучасних умовах господарювання постає необхідність у розвитку мікрокредитування. Однак, головними проблемами в сучасних умовах є брак довіри між кредиторами і потенційними позичальниками; низький рівень рентабельності кредитування; високі трансакційні витрати; підвищений рівень ризику тощо. З метою активізації мікрокредитування доцільним видається: впровадження податкових преференцій для інституцій, які спеціалізуються на кредитуванні малого бізнесу та аграрних формувань; формування правових передумов для розвитку банківськими установами дочірніх мікрофінансових організацій;

формування сприятливих умов для залучення довгострокових фінансових ресурсів для потреб мікрокредитування, в т.ч. шляхом залучення коштів міжнародних фондів і спеціалізованих фінансових організацій. Створення сприятливого середовища для ведення бізнесу та розвитку МСП є одним із середньострокових напрямів реформування, зазначених у Стратегії сталого розвитку «Україна-2020». Державна фінансова підтримка МСП надається за рахунок державного та місцевих бюджетів.

Основним нормативно-правовим документом у даному напрямі є ЗУ «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва» від 22.03.2012 р. № 4618-VI. Частиною 1 ст. 15 цього Закону визначено, що державна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва включає фінансову, інформаційну, консультативну підтримку, зокрема підтримку у сфері інновацій, науки, промислового виробництва, підтримку суб'єктів малого і середнього підприємництва, що провадять експортну діяльність, підтримку у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів для ведення бізнесу.

Також з 02.08.2017 р. набрав чинності ЗУ «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 01.07.2014 р. № 1555-VII, який встановлює правові засади проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання, здійснення контролю за допустимістю такої допомоги для конкуренції, спрямований на забезпечення захисту та розвитку конкуренції, підвищення прозорості функціонування системи державної допомоги.

Цікавим для контролю за наданням державної допомоги є «Портал державної допомоги», розроблений Антимонопольним комітетом України за підтримки проекту міжнародної технічної допомоги ЄС для збору інформації про чинну та нову державну допомогу, що містить реєстр державної допомоги, реєстр рішень, реєстр справ тощо.

Стратегічні напрямки визначені у Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року, схваленій розпорядженням КМУ від 24.05.2017 р. № 504-р.

Щодо підтримки малого і середнього підприємництва на державному рівні, то вона полягає в:

1) наданні фінансових продуктів та програм допомоги МСП з боку державних банків (АТ «Ощадбанк», АТ «Укрексімбанк», АБ «Укргазбанк»);

2) залученні безробітних до організації підприємницької діяльності, що є однією з активних форм підтримки безробітних, яка здійснюється Державною службою зайнятості у разі відсутності на ринку праці підходящої роботи;

3) підтримці АПК з боку Мінагрополітики (це, наприклад, бюджетна програма КПКВК 2801580 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» – 945 млн грн. [5]).

4) фінансова державна підтримка суб'єктів малого підприємництва на державному рівні реалізується в рамках бюджетної програми «Мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва», головним розпорядником та відповідальним виконавцем якої є Державна регуляторна служба України (відповідно до постанови КМУ «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва» від 27.07.2011 р. [5]).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Протягом останніх років аграрний сектор економіки України є одним з основних бюджетоутворюючих сфер економіки та займає друге місце у товарній структурі експорту. Також ведення аграрного бізнесу є ключовим фактором у підтриманні торговельного балансу. Сучасні умови господарювання диктують про необхідність впровадження в аграрний сектор України

нових, ефективних фінансово-кредитних інструментів, які в довгостроковому періоді забезпечать інноваційний розвиток. Відповідно, для досягнення певних результатів країні потрібні нові залучення капіталу для інноваційного розвитку, яка буде використовувати нові фінансово-кредитні інструменти, що в подальшому дозволять підвищувати мотивацію населення до інвестування власних заощаджень в економіку країни.

Існуючий проект USAID щодо покращення послуг підтримки бізнесу для мікро- і малих агропідприємств через кредитні спілки, основними цілями якого є: вдосконалення й оновлення законодавчої бази відповідно до стандартів Європейського союзу. Завдяки проекту кредитні спілки зможуть успішно конкурувати з іншими фінансовими установами; посилити інституційну спроможність регулятора ринку кредитної кооперації та національних асоціацій; допомогти подолати обмеження, які заважають кредитним спілкам розширювати коло своєї діяльності та надавати високоякісні продукти і послуги сільськогосподарському сектору. Подальші дослідження будуть концентруватися на обґрунтуванні національної системи кредитного забезпечення розвитку з урахуванням досвіду країн, розробці механізму фінансового забезпечення інноваційного розвитку на основі використання додаткових інструментів фінансування впровадження інновацій у виробництво.

Література

1. Аграрні розписки є новим інструментом кредитування сільськогосподарських товаровиробників під заставу майбутнього урожаю. URL: <http://www.agro-business.com.ua>
2. ГудзьО.Є. Фінансові стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Фінансовий простір. 2013. №4. С. 97-103.

3. Фінансове забезпечення аграрного сектору: вітчизняний та зарубіжний досвід: Монографія за ред. Давиденко Н. М. К.: НУБіП України, 2017. 454 с.
4. Малік М. Й., Нужна О. А. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: монографія. К.: ННЦ «ІАЕ», 2007. 270 с.
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua>.
6. Про схвалення Концепції розвитку системи кредитної кооперації. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 321-р від 07.06.2006 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Агропросперіс Банк. URL: <https://ap-bank.com>.
8. Калетнік Г.М., Пчелянська Г.О., Терещук С.М. Аграрна розписка як альтернативний варіант фінансового забезпечення аграрного виробництва. Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. 2012. № 4. С. 74-79.
9. Вдовенко Л.О. Необхідність аграрних підприємств у кредитному забезпеченні. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. 2011. Вип. 2. Ч. 1. С. 94-98.
10. Економічний механізм АПК. Проблеми економіки агропромислового комплексу і формування його кадрового потенціалу: Кол. Монографія у двох томах. За ред. П.Т. Саблука, В. Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева. К.: ІАЕ, 2000. Т.1. С. 360-371.
11. Управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: інформаційно-аналітичне забезпечення: Монографія. В. К. Савчук, А. О. Музиченко, М. М. Гузь, А. М. Шиш, О. І. Симоненко. ЦП Компринт. 2017. 251 с.
12. Стратегічні пріоритети та механізми інноваційного розвитку сільських територій західного регіону України: Монографія за ред. д-

ра екон. наук В. В. Борщевського, д-ра екон. наук Т. Г. Васильціва.
Львів: Аверс, 2014. 176 с.

References

1. Ahrarni rozpysky ye novym instrumentom kredytuvannia silskohospodarskykh tovarovyrobnykiv pid zastavu maibutnoho urozhaiu. URL: <http://www.agrobusiness.com.ua> [in Ukrainian]
2. Hudz O.Ie. Finansovi stratehii zabezpechennia konkurentospromozhnosti pidpriemstva. Finansovyi prostir. 2013. №4. S. 97-103. [in Ukrainian].
3. Finansove zabezpechennia ahrarnoho sektoru: vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid: Monohrafiia za red. Davydenko N. M. K.: NUBiP Ukrainy, 2017. 454 s. [in Ukrainian].
4. Malik M. Y., Nuzhna O. A. Konkurentospromozhnist ahrarnykh pidpriemstv: metodolohiia i mekhanizmy: monohrafiia. K.: NNTs «IAE», 2007. 270 s. [in Ukrainian].
5. Ofitsiinyi sait Ministerstva finansiv Ukrainy. URL: <http://www.minfin.gov.ua> [in Ukrainian].
6. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku systemy kredytnoi kooperatsii. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 321-r vid 07.06.2006 roku. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian]
7. Ahroprosperis Bank. URL: <https://ap-bank.com> [in Ukrainian].
8. Kaletnik H.M., Pchelianska H.O., Tereshchuk S.M. Ahrarna rozpyska yak alternatyvnyi variant finansovoho zabezpechennia ahrarnoho vyrobnytstva. Zbirnyk naukovykh prats VNAU. Serii: Ekonomichni nauky. 2012. № 4. S. 74-78. [in Ukrainian]
9. Vdovenko L.O. Neobkhidnist ahrarnykh pidpriemstv u kredytnomu zabezpechenni. Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu. 2011. Vyp. 2. Ch. 1. S. 94-98. [in Ukrainian].
10. Ekonomichni mekhanizm APK. Problemy ekonomiky ahropromyslovoho

kompleksu i formuvannia yoho kadrovoho potentsialu: Kol. Monohrafiia u dvokh tomakh. Za red. P.T. Sabluka, V. Ia Ambrosova, H.Ie. Maznieva. K.: IAE, 2000. T.1. S. 360-371.

11. Upravlinnia finansovymy resursamy silskohospodarskykh pidpriemstv: informatsiino-analitychne zabezpechennia: Monohrafiia. V. K. Savchuk, A. O. Muzychenko, M. M. Huz, A. M. Shysh, O. I. Symonenko. TsP Kompynt. 2017. 251 s. [in Ukrainian].
12. Stratehichni priorytety ta mekhanizmy innovatsiinoho rozvytku silskykh terytorii zakhidnoho rehionu Ukrainy: Monohrafiia za red. d-ra ekon. nauk V. V. Borshchevskoho, d-ra ekon. nauk T. H. Vasylytsiva. Lviv: Avers, 2014. 176 s. [in Ukrainian].

